

# ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

УДК 631.12

© Шурик М.В., 2014  
Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького,  
Івано-Франківськ

## НООСФЕРНІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

*Досліджується використання, збереження, поліпшення й охорона природних ресурсів у Карпатському макрорегіоні. Звертається увага на погіршення їх екології. Установлено причини зростання засміченості, забрудненості, зменшення регенеративних властивостей природно-ресурсного потенціалу. В їх складі – надмірне техногенне й антропогенне навантаження, а також фетишизація соціумом матеріальної субстанції, передусім грошей. Пропонується запровадити нові засади відтворення природних ресурсів. Передусім це стосується ноосферної моделі, в основу якої покладається розум, інтелект, знання, освіченість гомосу. Доводиться, що першоосновою загрози екологічної кризи природних ресурсів є порушення збалансованості між природно-ресурсним потенціалом і матеріальними грошоцентричними інтересами людини.*

**Ключові слова:** ноосфера, інтелект, біосфера, екологія, розум, наука, ресурси.

**Постановка проблеми.** Діюча економічна модель використання природних ресурсів у Карпатському макрорегіоні не в змозі забезпечити їх поліпшення, захист і збереження. Потрібні нові засади для виконання зазначеного завдання.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Потреба збереження та поліпшення екології природних ресурсів усе частіше стає предметом досліджень багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних учених. Означене пояснюється тим, що людина своїми неконструктивними діями спричиняє погіршення екології, знищення багатьох видів природно-ресурсного потенціалу. З кожним роком, незважаючи на задекларовані та прийняті на найвищому рівні нормативні документи, закони – природні ресурси зазнають все більшого техногенного й антропогенного навантаження. Зрозуміло, що зменшення запасів природно-національного багатства негативно впливає та впливатиме на можливості економічного й соціального розвитку України. Оскільки природні ресурси є базисом саме економічно зорієнтованого розвитку територій, необхідне вивчення процесу капіталізації як обов'язкової умови забезпечення максимізації ефективного їх використання [1, с.10]. Негативні зміни, що стосуються використання природи, її стану, тенденцій зміни безпосередньо впливають на психіку гомосу. Внутрішнє світосприйняття людини напряму зв'язано зі змінами зовнішнього середовища. Яке середовище, така і людина [2, с.277]. Зазначене з усією очевидністю потребує генезису якісно нових взаємовідносин між природно-ресурсним потенціалом і суспільством.

Дослідження засвідчують, що діючі нині засади ставлення людини до природного багатства найбільш повно проявили себе в період класичного розвитку капіталізму. Зокрема, в Західній Україні суттєва шкода природним ресурсам була завдана

під час перебування її території під поневоленням іноземних держав. Саме в цей період найбільших руйнувань зазнали лісові і водні ресурси, флориністика та фауністика. Приєднання областей Карпатського макрорегіону до складу колишньої Радянської України значно інтенсифікувало процес знищення природи, а також призвело до майже повної вичерпності природних корисних копалин.

Проголошення незалежності України не причинило формування якісно нового ставлення соціуму до природних ресурсів, оскільки нав'язана міжнародними фінансовими інституціями модель економічного розвитку спрямовувалася на їх дальніше виснаження. Особливо важливу роль при цьому було відведено Міжнародному валютному фонду. МВФ, створений у 1944 р. як інструмент міжнародного сприяння державному регулюванню національних економік, був перетворений у свою протилежність і став інструментом тиску США на інші країни світу з метою добитися нерегульованості і повної відкритості. Саме цим пояснюється посилення деструктивності у стосунках людини до природи, посилення агресивності, корупції тощо. У цих хаотичних умовах у поведінці маси «акторів ринку» посилюються негативні тенденції: агресивність, конфліктність, прагнення легкого і швидкого збагачення [3, с.42]. Безперечно, що без додаткового залучення природно-ресурсного потенціалу у виробничий процес досягнути власних меркантильних інтересів суб'єктами господарювання неможливо. Інакше кажучи, діюча нині модель економічного розвитку не забезпечить сьогодні, завтра, у більш віддаленій перспективі збереження, поліпшення й охорону природних ресурсів, оскільки кінцевою метою економічної діяльності є задоволення передусім матеріальних інтересів за рахунок природи.

Конфлікт інтересів природно-ресурсного потенціалу і гомосу є одним із вагомих чинників кризи. Кризи являють собою відплату людям за аморальне прагнення забезпечувати власний добробут шляхом насильства, паразитувати на природі, не повертаючи їй борги, за порушення права кожного на працю і на одержання достойної зарплатні й пенсії, врешті, за невтомиму жадібність та безглузде здирництво [4, с.21]. Більш ніж очевидно, що за таких відносин зберегти природу не вдасться, а тому потрібна якісно нова парадигма до організації її використання. Передусім це стосується запровадження ноосферних начал до побудови взаємовідносин між природно-ресурсним потенціалом і суспільством, які поки що не знайшли достатнього висвітлення серед науковців.

**Постановка завдання.** Запропонувати найважливіші передумови запровадження ноосферних засад до використання й охорони природних ресурсів у Карпатському макрорегіоні.

**Викладення основного матеріалу дослідження.** Використання, збереження, покращення й охорона природних ресурсів у нинішніх умовах базується на економічній моделі, яка після проголошення незалежності була нав'язана Україні міжнародними фінансовими інституціями. Саме вони, невидимо «прив'язавши» економіку України до зовнішніх фінансових ін'єкцій, кредитів, різного роду преференцій, змушують національну економіку використовувати у своєму розвитку ліберальну (неоліберальну) модель, яка, на їх думку, є панацеєю подолання кризи, формування нових цінностей, усунення від вирішення економічних, соціальних, екологічних та інших значущих завдань держави тощо. Відомий економіст і з світовим ім'ям Людвіг фон Мізес писав, що «лібералізм» походить від слова «свобода» і являє собою доктрину, цілком і повністю спрямовану на поведінку людей у цьому світі. Врешті-решт, він не має на увазі нічого, крім підвищення матеріального добробуту людей, і прямо не стосується їх внутрішніх, духовних і метафізичних потреб [5, с.9]. Отже, діюча в Україні економічна модель розвитку, на думку керівників міжнародних фінансових інституцій, мала би забезпечити подолання економічної кризи завдяки поєднанню зусиль та інтересів вітчизняних провладних структур і надання рекомендацій іноземними фінансовими і бізнесовими структурами. При цьому наріжним каменем успішного подолання економічної та фінансової кризи слугують гроші. Виникла нова система цінностей, яка, на думку В.В.Ільїна, впевнено стверджує себе у нашому житті, віддзеркалюючи вимоги, встановлені грошима [6, с.20]. Гроші, багатство слугують нині критерієм, за яким ціниться особа, навіть незважаючи на те, у який спосіб вони були здобуті. При цьому, як правило, попирається мораль, духовність, інтелект, а також свобода самої людини. Одночасно нівелюється, майже виключається можливість впливу держави на суспільство, економіку, екологію, вирішення соціального захисту населення. Гж. Колодко

вважає неолібералізм джерелом світової кризи, внутрі якої містяться власні цінності, які надто вихваляють індивідуалізм і жадібність, зводячи цей порок у ранг добродесності, яка нібито рухає економікою, а також нехтують соціальними аспектами господарської діяльності та не розглядають людину як центр виробництва... В інституціональному аспекті неолібералізм зробив державу та її регулюючу практику публічним ворогом номер один. Маніпулюючи суспільною думкою через ЗМІ, на жаль, через частину наукового співтовариства, особливо через економістів, ліберали нав'язують концепцію «малої» держави та мінімізації її втручання у спонтанні ринкові процеси, хоча саме держава є, поряд з ринком, суперінститутом сучасного господарства. Лише розумна синергія могутності «невидимої руки» ринку з видимою головою держави дає шанс на довгочасний економічний успіх, особливо у країнах «з ринком, який формується», зокрема в економіках постсоціалістичної трансформації [7, с.61].

Саме такі засади розвитку та пороки властиві нинішній моделі економічного розвитку в Україні.

Особливо негативними вважаємо результати її впливу на процеси, пов'язані з використанням, збереженням і поліпшенням природних ресурсів, передусім екології. Тому покладені в основу функціонування неоліберальні засади розвитку потребують додаткового залучення в обіг природних ресурсів, які слугують сировиною досягнення матеріальних інтересів. Останні часто досягаються, попираючи при цьому закони онтології, що переконливо засвідчують усе частіші прояви природних катаклізмів, різка зміна клімату, поява досі невідомих невиліковуваних хвороб, зникнення із лиця землі багатьох представників флориністики і фаунистики, висихання лісів, зменшення запасів прісних вод тощо. Перспектива людства багато в чому визначається відповідно до законів природи, на які людина хоч і не впливає, але їх треба вивчити, щоб знати як влаштувати свою життєдіяльність, не йти всупереч вимогам природи [8, с.34]. На жаль, людство сьогодні не усвідомлює цієї потреби, в результаті чого посилюється деструктивність економічного та соціального розвитку, погіршується екологія. Більш ніж очевидно, що в Україні потрібно запровадити по суті революційні заходи з метою подолання нинішнього деструктиву розвитку.

Тут особлива роль має бути відведена державі, її представницьким органам на місцях, оскільки саме вони володіють усіма важливими важелями впливу на хід та напрям соціально-економічного розвитку країни. Йдеться про розробку державної програми – стратегії суспільного поступу вперед, яка би була зорієнтована на якісно нові теоретичні засади побудови взаємовідносин суспільства та природно-ресурсного потенціалу. По суті зазначена програма має організувати суспільний відтворювальний процес так, щоби зберегти природно-ресурсний потенціал і життя землян.

Ми глибоко переконані, що пропонований нами механізм, напрям соціально-економічного розвитку може зустріти спротив у суспільстві, оскільки значна його частина не довіряє нинішнім державним чиновникам. Узагалі недовіра, що широко присутня в українському соціумі гальмує не лише належне, раціональне використання, збереження та покращення природи, а й негативно впливає на весь соціально-економічний розвиток держави. Відомий японський урядовець, учений Ф.Фукояма вбачає в довірі ключову характеристику розвиненого людського суспільства, яка проявляється на індивідуальному та соціальному рівнях (довіра до суспільних інститутів і до держави в цілому). Соціальний капітал, за Ф.Фукояма, розглядається як здатність людей заради реалізації спільної мети працювати разом в одному колективі. Така здатність до асоціації залежить від існування усередині співтовариства норм і цінностей, які поділяють усі його члени, готові підпорядковувати свої особисті інтереси інтересам групи. Результатом таких спільних норм і цінностей стає взаємна довіра [9,с.26]. Саме довіра в суспільстві до законодавчої та виконавчої влади, до Президента, інших найвищих управлінських структур є ключем до виконання завдань охорони, збереження та поліпшення природних ресурсів. Не будемо зупинятися на механізмі формування довіри в суспільстві, оскільки зазначена проблема належить до надзвичайно широких і потребує окремого дослідження. Разом з тим, ми глибоко переконані, що без формування довіри в суспільстві організувати раціонально відтворення природних ресурсів неможливо. Це аксіома, без усвідомлення якої природно-ресурсний потенціал перментно буде зменшуватися, знищуватися в погоні за надприбутками, надмірним збагаченням.

Крім держави, найбільш значущим чинником збереження та поліпшення природних ресурсів, екології є прищеплення суспільству нових, нематеріальних цінностей. Виконання зазначеного завдання буде надзвичайно трудним і тривалим процесом, оскільки соціуму впродовж тривалого історичного періоду (рабовласницького, феодального, капіталістичного, соціалістичного ладу) постійно прищеплювались, як правило, матеріальні цінності, як індикатор розвитку, добробуту, місця в суспільстві, влади тощо. Моральні цінності формуються у процесі історичного розвитку й передаються у процесі виховання. Вони виникають із уявлень людей про справедливість, гуманність, добро, суспільне благо тощо. Тією чи іншою мірою вони регулюють поведінку і свідомість людини в усіх, без винятку, – у бізнесі, політиці, сімейних, особистих, групових і суспільних відносинах. Якщо право (формальні норми) спирається у першу чергу на примус, на силу державної влади, то норми, джерелом яких є моральні цінності, – на переконання, на силу суспільної та індивідуальної свідомості [10]. Ми глибоко переконані, що посилення розвитку духовних начал у суспільстві

слугуватиме першим кроком на шляху запровадження ноосферних засад до збереження та поліпшення природних ресурсів, морального видужування соціуму, оскільки нинішні економічні засади позбавлені реальних можливостей вирішити це завдання. Побудова в Україні ліберальної моделі економіки здійснюється на основі Вашингтонського консенсусу, практика застосування якого у багатьох країнах показала свою неспроможність. Такий підхід призвів до того, що моральна складова соціального капіталу України зазнала значних втрат. Сьогодні її населення масово втрачає орієнтацію у виборі моральних цінностей [11,с.77]. Саме мораль, духовність, на наше переконання, повинні бути покладені в основу побудови економічної моделі, перспектив формування взаємовідносин між соціумом і природно-ресурсним потенціалом.

Важливість і значущість запровадження в Україні нової моделі, засад економічного розвитку зумовлена, передусім деструктивним ставленням соціуму до природних ресурсів, непродуманим втручанням у процеси, які порушують закони онтології і призводить до посилення дисбалансу між інтересами людини і організацією відтворення природно-ресурсного потенціалу. Причому ці процеси швидко набувають негативного, незворотного характеру: засміченість і забрудненість природи, зростання техногенного та антропогенного навантаження, фізичне знищення лісів, зменшення запасів водних ресурсів, порушення регенеративних властивостей флористики і фауністики тощо. У кінцевому рахунку всі ці негаразди призводять до погіршення екології, це при тому, що з кожним роком зростають обсяги штрафних санкцій, абсолютні обсяги справляння екологічного податку, інші надходження до державного та місцевих бюджетів за забруднення природних ресурсів, атмосфери, всього довкілля. Людство продовжує активно втручатись у природу, що спричиняє небезпечні зміни на земній кулі. Згубна практика активного втручання у природні процеси призвела до загрозливих змін біосфери. Переробляючи природу й довкілля, своїм розумом і результатами інтелектуальної праці людина змінює життя на планеті. Вона створила ноосферу, яка, на відміну від біосфери, не має власних контрольних механізмів [12, с.11]. У цьому якраз, на наше переконання, полягає основна загроза розвитку з використанням розуму, інтелекту. Передусім це стосується відсутності прозорого контролю, керованості, безпечності за ноосферою. Людські мізки, розум можуть творити не лише добро, а й зло. Саме ця дилема найбільш складна і небезпечна для розв'язання, включаючи вплив ноосфери на збереження та поліпшення природно-ресурсного потенціалу.

Ретроспективний аналіз засвідчує, що наукові досягнення не завжди спрямовувалися на творіння винятково добра, на збереження та поліпшення життя землян, використання й охорону природно-ресурсного потенціалу, всього довкілля. Про це

переконливо засвідчують новітні наукові розробки у сфері озброєння в період проведення світових і локальних війн, які спричиняли, як правило до масового нищення населення, отруєння та забруднення природних ресурсів, інших соціально-економічних катаклізмів. У реалізації продуктів інтелекту, розуму вчених брали участь не лише безпосередні продуценти, а й населення. Потрібно взяти до уваги, що в межах своєї усвідомленості світосприйняття абсолютна більшість соціуму позитивно сприймали засади вичерпання конфлікту. Не виключно, що новації, які були і залишаються продуктом людського розуму, інтелекту, освіченості і знань, знову можуть бути використані людством для подолання кризових явищ, соціальних, економічних та інших значущих для землян проблем.

Означене, на наш погляд, потребує встановлення першопричин, мотивацій, які генерують потребу використовувати продукти, що є творінням людського розуму на продукування зла, вирішувати суспільні суперечності саме таким шляхом. Відомий учений зі світовим ім'ям В.І.Вернадський вважав, що першопричиною кризи – одвічний конфлікт матеріального і духовного в людині. З цим треба погодитись. Саме матеріальні інтереси, споживацтво, гроші треба вважати тими мотиваційними чинниками, які спрямовують, примушують людину, її знання, інтелект використовувати продукти творіння людського розуму не на потреби збереження та розвитку людини, природних ресурсів, усього довкілля, а на задоволення меркантильних потреб невеликої соціальної групи можновладців, які займають панівне становище в суспільстві, владних структурах тощо. З означеного напрошується висновок про присутність невидимого протиріччя на шляху становлення та імплементації ноосферних засад боротьби, як і куди їх спрямовувати, гальмувати, заборонити тощо. Імплементація продуктів науково-технічного прогресу, напрямки їх генезису не можуть бути реалізовані, оскільки зустрічають спротив тих осіб, які володіють засобами впливу та визначають ноосферний напрям розвитку в тому чи іншому регіоні, країні, світі, на мікро- та макрорівнях. Саме тому варто погодитись із думкою Акопа Назаретяна, що єдиний вихід із нинішнього кризового стану вбачається у розвитку технологічної могутності людини. І теоретично це можливо! Але впевненість у тому, що спрацює саме такий оптимістичний прогноз, дуже зменшується, якщо ми почнемо аналізувати того, хто цими технологіями скористається. Ідеться про людину і про те, що визначає її поведінку, - її психіку [13, с.12]. З цього випливає, що імплементація ноосферних засад, які би забезпечили збереження, поліпшення й охорону природних ресурсів, їх відновлення є запровадження заходів переконання суспільства, що це єдиний шлях, який забезпечить збереження життя теперішнього й майбутнього поколінь людства, природно-ресурсного потенціалу, усього

довкілля. Зрозуміло, що такі засади світосприйняття буде важко втілити в життя, оскільки практично усім попереднім поколінням людства прищеплювались, фетишизувались винятково матеріальні, грошові цінності, їх втілення, імплементація, як правило, забезпечувалися державою, створеними нею інститутами, інституційним забезпеченням. Саме такі постулати розвитку активно, постійно та безперервно прищеплювали і продовжують прищеплюватися нині, починаючи з дошкільних установ, школи, вишів усіх рівнів акредитації тощо. І донині саме такі теоретичні і методологічні засади розвитку, збереження людства, природно-ресурсного потенціалу продовжують залишатися домінуючими в суспільстві. Складність для умов сьогодення та пороки фетишизації такої моделі розвитку, збереження та поліпшення природи, включаючи її екологічну компоненту, полягає в тому, що її спадком стає загострення моральної, духовної кризи в суспільстві, поведінки людини, яка, на жаль, не стає ліпшою. Серед складників непомірної соціальної ціни, яку довелося оплатити за радикальні економічні реформи,- нехтування морально-психологічним світом людини. Інтенсивне викорінення морально-етичної компоненти із соціального буття деформує повсякденне життя громадян... Різкий поворот масової свідомості до збагачення будь-якою ціною став для значної частини психологічною травмою, джерелом як особистих трагедій, так і різних соціальних патологій [14,с.29]. Зазначене твердо переконує в потребі запровадження нової моделі, нових теоретичних і методологічних засад, прищеплення нових цінностей світосприйняття соціумом ролі і призначення природно-ресурсного потенціалу. Передусім це стосується його збереження, відновлення, охорони, що слугуватиме поліпшенню екології та придатності до використання теперішнім і майбутнім поколінням землян. Ми усвідомлюємо, що виконання такого завдання, зважаючи на сформовані багатьма поколіннями взаємовідносини, ставлення соціуму до корисних властивостей природних ресурсів нинішньому поколінню буде дуже важко. Складність полягає в тому, що жодна з країн світу, регіон, підприємств не ставить перед собою завдання призупинити розвиток з метою збереження природи, поліпшення її екології. Це аксіома, яку належить усвідомити всіма землянами. Більше того, а ми в цьому глибоко переконані, вичерпність, виснажливе використання природно-ресурсного потенціалу призведе до конфліктів, війн, природних катаклізмів. У нових глобальних проектах інтенсивно зростаючі економіки, які дедалі вимагатимуть ресурсів зростання (і насамперед природних), дуже швидко сформується новий конфлікт інтересів за ці ресурси, подолати яких без нового інноваційного піднесення, яке б вело до економічного витрачання ресурсів і масового використання нових інноваційних технологій гуманітарного характеру, буде дуже важко і малоімовірно, оскільки це

безконфліктний шлях [15, с.11]. Отже, подолання суперечностей між гомосом і відтворенням природно-ресурсного потенціалу лежить у площині продукування та імплементації інноваційних продуктів. Звичайно, такий шлях теоретично можна вважати ключем до подолання суперечностей, які стають дедалі гострішими в процесі використання природно-ресурсного потенціалу, виконання ними регенеративних і асимілятивних функцій. Однак, як зазначалося раніше, інновації не завжди спрямовувалися на творіння добра, збереження рослинного і тваринного світу, всього довкілля. Прикладом тут може слугувати використання новачій у аграрному секторі. Ідеться про домінування тут тривалий час хімічних засобів боротьби зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських культур, становлення та розвиток генної інженерії. Нині у світі сформувалася могутня індустрія з виробництва хімічних інгредієнтів для потреб аграрного сектора, до якої залучено потужний інноваційний капітал, кадри науковців. Практично зберігається невидима монополія виробників хімічних засобів боротьби і захисту, завдяки створенню в глобальному масштабі могутнього лоббі, яке всіма дозволеними і недозволеними засобами гальмує генезис новачій, в основу яких покладається використання органічно чистих засобів захисту сільськогосподарських культур, усього довкілля. Це при тому, що тривале використання хімічних продуктів захисту рослинного і тваринного світу забруднює, засмічує землю, водні і лісові ресурси, усе довкілля. При цьому особливо варто наголосити, що значної шкоди завдається самій людині, її здоров'ю.

Малодослідженим наукою слід вважати також швидке впровадження і використання продуктів генної інженерії, оскільки відбувається безпосереднє втручання та порушення законів онтології. Очевидно, не можна тішити себе ілюзіями, що досягненням генної інженерії вдасться розв'язати проблему продовольчого забезпечення землян. Підкреслюємо, що інгредієнти хімічної індустрії, генної інженерії, які є продуктом творіння людського розуму, можуть завдати непоправної шкоди. Такі міркування ґрунтуються на тому, що з метою досягнення особистих грошовоцентричних інтересів суспільством часто використовуються витончені тінюві схеми, прийоми, які вже тривалий час завдають шкоди землянам, природно-ресурсному потенціалу, всьому довкіллю. Грошовоцентричне суспільство – це суспільство, в якому все – думки, рішення, справи – обертаються навколо грошей. Грошовоцентричним стає будь-яке суспільство, в якому немає ні практичних навичок, ні громади, яка їх підтримувала б, оскільки саме це робить для них гроші ключовим фактором виживання [16]. Зрозуміло, що чинна атрофована мотивація економічного розвитку не може тривати постійно, що засвідчують політичні, економічні, соціальні, екологічні та інші різновиди криз, прояви яких значно почастишали. Зважаючи на пороки

нинішнього суспільства, передусім ставлення його до природних ресурсів, стає цілком зрозуміло, що воно ще не дозріло до запровадження ноосферних засад щодо використання, відновлення, збереження, поліпшення й охорони природних ресурсів. Цілком зрозуміле і те, що за чинних теоретичних і методологічних засад організації суспільного відтворювального процесу, цінностей, які сповідують і прищеплюють гомосу, зберегти природу все довкілля потребуватиме все більше часу, коштів і зусиль (якщо це взагалі стане можливим).

Запровадження ноосферних засад у тій чи іншій країні, регіоні, які би забезпечили побудову цивілізованих відносин між людьми, ставлення їх до природного багатства, що дано Світовим Розумом для збереження життя на Землі потребує, на нашу думку, певного перехідного періоду, часу на усвідомлення, прищеплення землянам якісно нових засад світосприйняття, цінностей, змісту життя на Землі. Підкреслюємо, мова йде про усвідомлене прищеплення людству нових цінностей, які стосуються взаємовідносин усередині суспільства та ставлення людей до природно-ресурсного потенціалу, як компоненти без якої життя на Землі неможливе.

За базис, першооснову імплементації якісно нових теоретичних засад формування ноосферної моделі взаємовідносин землян і природних ресурсів можна взяти Концепцію засад сталого розвитку. Це програмний документ «Порядок денний на XXI століття», яким передбачено забезпечення розвитку без додаткового залучення в господарський обіг природних ресурсів при одночасному успішному вирішенні екологічних, соціальних і економічних завдань. Значимо також, що більшість міжнародних організацій природоохоронного спрямування та підсумкові резолюції екологічних форумів планетарного масштабу вказують на необхідність переходу національних економік на модель сталого розвитку, що базується на ресурсощадливому природокористуванні та екологічно зорієнтованій структурі господарського комплексу [17, с.8].

Дослідження засвідчують, що в Україні донині практично відсутніми залишаються практичні заходи, які би спрямовувалися на запровадження моделі сталого розвитку. Відтворювальний суспільний процес продовжує здійснюватись на засадах надмірного залучення природно-ресурсного потенціалу в сферу матеріального виробництва, часто попираючи при цьому вимоги збереження екології та розв'язання соціального пакету проблем. Діючі засади відтворення природних ресурсів, на наше переконання, зумовлені недостатньою усвідомленістю, передусім провладних структур, практично всіх верств населення небезпеки швидкого зростання вичерпності природного потенціалу, зростанню загрози життю людини, рослинного і тваринного світу, усього довкілля. Крім того чинна нині економічна політика не зобов'язує дотримуватись

ноосферних засад, збереження та поліпшення екології природних ресурсів.

Побудова нових відносин між природою і гомосом потребує створення в Україні програми, концепції переходу на ноосферні засади розвитку. Причому ці документи мають носити стратегічний характер та розраховані на два - три прийдешні покоління людей. Оскільки нинішнє покоління, бізнесові та провладні структури теоретично, практично, гіпотетично не зможуть усвідомити, переконати себе, що нинішні цінності, які покладені в основу виживання людства, його розвитку треба змінити, відмовитись від них. Запровадження ноосферних засад, спрямованих на виживання землян, включаючи збереження та поліпшення і охорону природних ресурсів не може бути разовим, черговим заходом навіть не зважаючи на розробку і прийняття інституційного та інституціонального супроводу. Потрібна корінна перебудова механізму розвитку, яка стосується найважливішої домінанти – формування адекватної свідомості людини, задіяності Розуму, інтелекту завдяки чому буде збережено природно-ресурсний потенціал, поліпшено його екологію.

Виконання цього архіважливого завдання в Україні може забезпечити держава. Нині вона володіє всіма доступними засобами, задіяність яких дасть можливість зробити практичні кроки на шляху формування ноосферних засад, стратегії розвитку землян, усіх компонент Всесвіту. Важливим заходом при цьому є удосконалення структури державного чиновницького апарату. Передусім це стосується формування нового складу кадрів, які би володіли відповідними професійними знаннями і навиками та забезпечували імплементацію в Україні ноосферних засад до організації суспільного відтворювального процесу, які акумулюють у собі знання, розум, інтелект тощо. Зрозуміло, що такі дії влади генеруватимуть у суспільстві довіру до неї, яка частково втрачена в період формування ринкової моделі господарювання. Це крах теорій приниження ролі держави і перевищення ролі ринку, про перехід до якісно нових засад господарської діяльності, за яких не приватні, а загальнонаціональні інтереси стають визначальними. Це період до активної творчої політики, перетворення у головний засіб спрямування і регулювання економіки, інтеграція господарського механізму з національною інноваційною системою [18, с.31].

У контексті побудови в Україні ноосферних засад суспільного розвитку особливо важливе завдання постає перед владою щодо інтенсифікації розвитку науки, передусім підготовки наукових кадрів. Нині ж наукова продукція, особливо вітчизняна не користується належним попитом. Основним недоліком олігархічної моделі економіки є вкрай низький рівень інноваційної (поза соціальної) складової зростання. Як свідчать численні дослідження, в останні 20 років попит на інновації з боку українських підприємств

залишається надто низьким, він не відповідає потребам сталого економічного розвитку, і цю тенденцію не змогли переломити навіть кризові явища [19, с.54]. Більш ніж очевидно, що за умов недооцінки науки, наукових кадрів вести мову про імплементацію ноосферних засад до збереження, поліпшення, охорони природних ресурсів буде некоректно.

Саме наука, освіта, знання є тим наріжним каменем, на якому належить забезпечити формування та запровадження ноосферних засад суспільного розвитку, включаючи відтворення природно-ресурсного потенціалу. Без такої усвідомленості вести мову про імплементацію нової моделі економічного розвитку, домінування сфери Розуму, знань неможливо. Історична ретроспектива засвідчує, що економічні, соціальні завдання подолання кризи, розвитку, досягнення збалансованості між економічними і онтологічними законами забезпечувався завдяки розвитку головної продуктивної сили – інтелекту, розуму людини. Це аксіома, яку треба взяти на озброєння адекватним управлінським структурам.

**Висновки.** Деструктивний характер відносин, що продовжує мати місце між гомосом і природними ресурсами, передусім атрофованим цільовим їх використанням призводять до зростання вичерпності, погіршення екології, зниження регенеративних і асимілятивних функцій. Дослідження засвідчують, що основною причиною нинішніх відносин деструктиву слугує покладена в основу розвитку економічна модель, лейтмотивом якої виступає жадоба до збагачення, консьюмеризм. Як результат, зростають обсяги залучення у виробничий процес додаткових природних ресурсів, про що свідчить зменшення запасів природних корисних копалин, водних і лісових ресурсів, депопуляція флориністики та фауністики тощо. За різними підрахунками науковців, виходячи з нинішнього рівня споживання, природно-ресурсного потенціалу вистачить на 30-40 років. Зрозуміло, що зазначена проблема потребує негайного розв'язання, оскільки життя і розвиток землян безпосередньо пов'язане з природою, станом навколишнього середовища.

Виконання завдань, пов'язаних зі збереженням і відновленням природних ресурсів, на нашу думку, потребує запровадження нової, парадигмальної моделі розвитку. Ідеться про імплементацію в Україні ноосферних засад економічного розвитку. Реалізація зазначеного, по суті, буде кардинальним, нетривіальним заходом виконання соціально-економічних, екологічних та інших важливих завдань суспільного стратегічного розвитку. Відправною точкою запровадження нових теоретичних і прикладних заходів, які будуть базуватись на ноосферних засадах, має стати побудова загальнодержавної концепції, програми переходу, в основі якої буде покладено розум, інтелект, освіченість, знання гомосу. Запровадження зазначеної моделі розвитку дасть можливість досягнути збалансованості між

економічними і онтологічними законами, завдяки чому вдасться зберегти, поліпшити, захистити

природні ресурси не лише для теперішнього, а й майбутнього поколінь людей.

### Список літератури

1. Хвесик М.А., Бистряков І.К. Парадигмальний погляд на концепт сталого розвитку України / М. Хвесик, І. Бистряков // Економіка України. – 2012. – №6. – С. 4 - 12.
2. Элоян М.Р., Булгаков С.Н. Православие и капитализм (философия хозяйства). – Ростов н/Д: Изд-во Рост. ун-та, 2004. – 328с. (Серия «Монографии», вып.2).
3. Ольшевич Ю. Психологические аспекты современного экологического кризиса / Ю. Ольшевич // Вопросы экономики. – 2009. – №3. – С. 39-53.
4. Нікітенко П. Ноосферний підхід до формування антикризової моделі життєдіяльності Білорусі, Росії та України / П. Нікітенко // Економіка України. – 2010. – №3. – С.21-26.
5. Мизес Л. Либерализм в классической традиции. – М.: Социум; Экономика, 2001. – 239 с.
6. Лыін В.В. Финансова цивілізація. – К.: Книга, 2007. – 528с.
7. Колодко Гж. Неoliberalism и мировой экономической кризи / Гж. Колодко // Вопросы экономики. – 2010. – №3. – С. 61.
8. Панасюк Б.Я. Природні процеси і людство / Б. Панасюк // Економіка АПК. – 2009. – №7. – С. 24-34.
9. Фукаяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию. М., ООО «Издательство АСТ»; ЗАО НПП «Ермак», 2004. – 577 с.
10. <http://zdorlife.ru/nage-in-312.html>
11. Буркинський Б.В. Соціальний капітал: сутність, джерела та структура, оцінка / Б. Буркинський, В. Горячук // Економіка України. – 2013. – №1. – С. 67-81.
12. Запорожан В. Ноосферне мислення Вернадського / В. Запорожан // Дзеркало тижня. – 2013. – №10(107). – С. 11.
13. Овчаренко О. Алгоритм майбутнього / О. Овчаренко // Дзеркало тижня. – 2013. – №12(109). – С. 1, 12.
14. Грінберг Р. Інституційні уроки ринкових трансформацій / Р. Грінберг // Економіка України. – 2011. – №1. – С. 27-37.
15. Геєць В. Конфігурація геополітичної карти світу та її проблемність / В. Геєць // Економіка України. – 2011. – №1. – С. 4-15.
16. Левін Б. Одержимість грошима вбиває нас [Електронний ресурс] / Економічна правда. – 20 березня 2012р. – Режим доступу: [www.epravda.com.ua/columns/2012/03/2013/9005](http://www.epravda.com.ua/columns/2012/03/2013/9005).
17. Данилишин Б.М., Хвесик М.А., Голян В.А. Економіка природокористування: Підручник. – К.: Кондор, 2010. – 465с.
18. Чухно А. Модернізація економіки та економічна теорія / А. Чухно // Економіка України. – 2012. – №10. – С. 24-37.
19. Ротар А.В. Статистико-економічна оцінка стану інноваційної діяльності в промисловості / А. Ротар // Статистика України. – 2010. – №3. – С.52-57.

### Аннотация

Михаил Щурик

#### НООСФЕРНЫЕ ОСНОВЫ СБЕРЕЖЕНИЯ И ВОЗОБНОВЛЕНИЯ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ

*Исследуется использование, сбережение, улучшение и охрана природных ресурсов в Карпатском макрорегионе. Обращается внимание на ухудшения их экологии. Определены причины роста засоренности, загрязненности, уменьшения регенеративных свойств природно-ресурсного потенциала. В их составе – наиболее существенными являются техногенная и антропогенная нагрузки, а также фетишизация социумом материальной субстанции, прежде всего денег. Предлагается внедрить новые zásады воспроизводства природных ресурсов. Прежде всего это касается ноосферной модели, в основу которой положен разум, интеллект, знания, уровень образования человека. Доводится, что первоосновой угрозы экологического кризиса природных ресурсов является нарушение сбалансированности между природно-ресурсным потенциалом и материальными денежноцентричными интересами человека.*

**Ключевые слова:** ноосфера, интеллект, биосфера, экология, разум, наука, ресурсы.

### Summary

Mihaylo Schuryk

#### NOOSPHERE BASIS OF THE SAVINGS AND RENEWAL OF NATURAL RESOURCES

*The use, preservation, improvement and protection of natural resources in the Carpathian macro-region is investigated. Attention is paid to environmental degradation. The reasons of increasing of pollution, contamination, reducing of the regenerative properties of natural resources have been set. In their stock are the excessive technogenic and anthropogenic load and the fetishization of material substance by socium, primarily money. It is proposed to establish new principles of restoration of natural resources. First of all it is concerned the noosphere model, which is based on mind, intelligence, knowledge, education of a man. It is proved that the tap root threat of environmental crisis of natural resources is violation of the balance between natural resource potential and material interests of a man.*

**Keywords:** noosphere, intelligence, biosphere, environment, mind, science, resources.